

Szellemünk képviselői a Millenium századában.

B) A torda-aranyoskörü patronusok.

Méltattuk fennebb a Pápai-, Gálfi-családok ügybuzgóságát. De ez a pont, ez a város, hol az országgyűlés tartatott, mely 1568-ban az unitárius vallást a recepta religiók közé felvette, hol a kolozsvári kollegyommal egy időben gymnasiumunk keletkezett: nem képzelhető másképp, minthogy Torda város s a szomszédos Aranyosszék, tordamegyei hiveink oly buzgalmat fejtettek ki, hogy itt ekklesiákat, tanodákat alapított, s a nehéz idők daczára virágzásban a mai korra lehozta.

Kik a mult szellemét képviselik, ilyenek:

Az aranyos-rákosi *Csiphkések* Aranyosszékről szakadnak Tordára, hol előkelő positiót foglaltak el, ott a főtéri házakban. Városi, megyei szolgálatban állanak. *Elek* senator, 1818-ban a gymnasium felügyelő gondnoka, *András* ügyvéd, szintén gymnasiumi gondnok, meghalt 1846-ban. *Albert* kortársam, megyei hivatalnok, turi birtokos. *Farkas* toroczkoí szolgabíró, *Ödön* tordavárosi alkapitány, 1891 óta consistorok.

A *Feketékről* hogyan emlékezném meg. Fekete kamarai orvosra, ki ha véletlen a sóakna felé el nem lovagol poniján ablakunk alatt, most nem írnám e sorokat. Fia *Ferencz*, kereskedő és vállalkozó lett. *Lajos*, ki 1868 óta consistor, selmeczbányai bányász akadémiai tanár s bányász-író.

Az 6-tordai *Gyulaiak* 1595. ápr. 26-áról armalist birnak, mit Gáspár impetrált. Mint fennebb a Gálfiak és Pápaiaknál elbeszéltem, Gyulai Zsófia, Pápainé, mint az ős fészekben maradt ág utolsó ivadéka, tordai házáat, külsőit 1828-ban a tordai gymnasiumnak és ekklesiának hagyományozta. A Kolozsvárra szakadt ág a mult század végén s e század elején is az Ágostonokkal, Geleiekkal, Zsomboriakkal jönnek rokonságba. *Pálnak* két fia volt: József († 1871)

ügyvéd, majd városi tanácsos, fia *Árpád* pénzügyi titkár, s státusunk pénztári számvevője; másik fia *Ferencz* († 1870) városi pénztári tisztviselő, fia *László* nyugalmazott városi főpénztárnok, a kolozsvári ekklesia gondoka.

A *Rédigerek* a fundatorok közé emelkedtek. A nagy alapítványt tevők között fogunk megemlékezni *Károlyról* a postamesterről, ki nem csak az eszmét, de pénzt is adott hozzá, hogy Kolozsváron jogtanszéket nyissunk, mi 1847 őszén meg is nyílt volt. Fia *Károly* örökölte a postát s folytatta a postamesterséget, míg ez intézmény át nem alakult. Fiai *Béla* nyugalmazott tordamegyei alispán 1868-tól, *Árpád* esperes 1876-tól consistor. *Géza* egyházi író és költő, kiről az írók között szintén külön fogunk emlékezni.

A *Száknovicsokról* sem szabad feledkezni, az 1660-ban hozánk menekült lengyel család utolsó ivadékáról. Apja *Izsák*, mint utolsó lengyel unitárius pap 1792-ben egyesítette lengyel híveit a kolozsvári anyaeklesiával, s maga nyugalomba vonult. Leánya *Mária* Ágoston István kolozsvári főbíró neje; fia dr. *Szaknovics* Torda város híres orvosa a huszas években, ki Tordán vitte sirba családját, s ott nyugszik az ó-tordai temetőben.

Az ó-tordai *Székelyek*, mint nevek mutatja valamikor Tordára szakadtak. De *Ferencz* városi hadnagy mint köri gondnok már a múlt század közepén megjelenik. Székely Miklós püspökünk is közülök való, s a múlt században kezdi pályáját. Már a század elején több ágban élnek, a város mértőföldre terjedő határain birtokosok, gazdák, tisztviselők, ügyvédek. Nekem elsőnek *Sz. János*, a gazdag, jelenik meg a huszas évekből: átellenben lakott a gymnasiummal, a szindi patak választotta el, a palló Székely János palloja nevet viselt. A már öreg ur, hosszú hajával, kampos botjával minden reggel templomba jött, a míg székéhez ért, a szegény diák gyerekek már felkapták ott tartott énekes könyvét, reá kerestek az énekre s kapták a sustákat. Szokás volt akkor, hogy karácsonyban a kántor vezetése alatt a novicius diákok a patronusokat énekkel köszöntötték, végig kantálták. Székely János áhitattal végig hallgatta, megköszönte, marok pénzzel jutalmazta s ekkor az asztal lelepleztetik, ott párolgott a borsos bor és kalács, mikhez az öreg patriarka meleg szavai járultak. Ifj. *Sz. János* és *Elek* 1838. aug. 3-ikán teszik le a consistori esküt. Mindkettő ügyvéd, mindkettő tordai gymnasiumunk felügyelő gondnoka: Jánost 1846-ban, Eleket 1853-ban választják gondnoknak. Az iskola ujjabbaniépítésénél Elek maradandó

érdemeket szerzett. Életrajzát a Ker. Magvető 1874-ki évfolyama hozta. Az újabb nemzedékből *Miklós*, tordai törvényszéki bíró 1864, *János*, árvaszéki ülnök 1869, *László*, levéltárnok 1883, *Dénes* birtoikos 1886-ban lettek consistorok.

A *Szigeti* Csehiek, mint régen szokták mondani trunkus, törzökös tordai család. Idősb *Sándor* a harminczas és negyvenes években Torda hadnagya, illetőleg polgármestere, már a huszas évekből előttem áll, a mint hóféjér köppenegével, huszáros alakjával a templomban elfoglalja az első padsort. Az 1820-iki domboi zsinaton már jelen van, s azóta főconsistoriumaink szorgalmas látogatója. 1846-ban a gymnasium gondnokává választják, de nem fogadta. A forradalom után Tordán ő vezette s fogadta, vendégelte a város nevében a Tordán át szállított foglyokat, elítélteket, s mint hálásan emlékezem, engem is. Két fia, tanulótársaim, kik most is élnek, *Sándor*, hosszasan, miként atyja Torda polgármestere, torda-aranyoskőri gondnok. *Miklós* újabbkori ny. honvédezredes, szucsáki birtokos, katonának nevededett. A forradalom az orlái határőrezrednél találta, mint fiatal hadnagyot. A XI. zászlóaljba lépett, s lett piskii hős, mint a vörös sapkával kitüntetett XI. zászlóalj őrnagya tette le a fegyvert, miért Józsefstadt foglya lett. A kiegyezéssel ismét honvéd, ezredes lett. Forradalmi élményeit Adalék a XI. zászlóalj történetéhez czim alatt adta ki 1868-ban. Orbán Balázs Torda város történetében szépen emlékezik meg róla. Fia *Miklós*, szucsáki birtokán él. Az idősb *Sándor* testvérétől Samutól jön le dr. *Szigeti Samu* városi orvos, ki mint bécsi egyetemi hallgató lelejöve hozta Tordára a Reichstadti herczeg, Napoleon fiáról a titkosabb híreket. Testvére volt *Károly*, kit pénzéért gyerőmonostori birtokán orgyilkosok öltek meg.

A tordai és kövendi *Veresek* a Székelyeknél is népcsebbek. Több ágban jöttek le századunkra. Gazdák, városi és megyei tisztviselők, pennás emberek. A tordaiak közül a harminczas években, gondolom testvérek voltak *István*, *József* és *Károly*. *István* tordamegyei főjegyző, veje *Darkó* tanár; *József* városi főjegyző, ki már 1827-ben consistor. Feltűnő szónok, a megyei márkalisokon az akkori liberális mozgalmak egyik szószólója, fekete magyarban, kardosan jelenve meg, csakugy szórta az élezekeket s *Verbőczy* titulusait. Az erdélyi országgyűléseken 1834, 37, 41-ben Tordamegye nagytekintélyü követje. Fia *József* költő, kit az írók között fogunk bővebben ismertetni. *Károly* testvérök megyei hivatalnok, kinek fia az otthon most is élő *Károly*, ny. törvényszéki bíró, 1855-től consistor. A másik

ágban egykoru velek Veress *Lajos*, ki a piaezi emeletes családi házat építette. Fia *Dénes* a nyolczvanas években Tordamegye alispánja: a családot *Sándor* és *Ferencz* testvére folytatja. A kövendi Veressek utóbbi sarjai elszármaztak. *Lajos* orvostudor és városi orvos Kolozsvárt, 1881-től consistor. Egy más ágban *Sándor* ügyvéd Marosujvárt, 1880-tól consistor, összeirta s 1891-ben kiadta Torda város öcsaládait; *József* törvényszéki bíró Déván, 1886-tól consistor; *Mihály* telekkönyvvezető Vajda-Hunyadon, *Ferencz* járásbíró Abrudbányán, s az ötödik testvér kereskedő Kolozsvárt. Unoka öcséim.

Tordamegyére térve, mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a Pápaiakat fennebb ismertettük; Jobbágy Andrásról a Fundatorok közt fogunk megemlékezni. Két családról kell itt megemlékeznünk, a Nagy és Orbók családokról.

A *Nagyokat* véve, a 1896-iki névtárunkban a Nagyok a legnépesebbek, a 22 Nagy consistorhoz Tordamegye szolgáltatja negyedét. Kétféle Nagy osztozik e számban: a komjátszegi és kövendi, illetőleg szindi, kiktől a mai kétféle Nagyok lejönek. Miklós és Lajos mindkettő tanulótársam volt. A komjátszegi Nagyok közül *Miklós* családja komjátszegi birtokos. Maga már az iskolai olvasóegylet gyűléseinek legkiválóbb szónoka. Majd tordamegyei főjegyző. Fiai: *Olivér* szintén megyei főjegyző, 1878-tól, *Balázs*, magántisztviselő 1883-tól consistorok. A kövendi Nagyok nagyapja N. *Tamás* jószágigazgató, földbirtokos; kortársam *Lajos*, szindi birtokos. Fiai: *Albert*, tordamegyeci számvevő, az Aranyosvidék hetilap szerkesztője 1883-tól, *Gyula* kolozsvári gymn. tanár 1891-től, *Miklós* bánfihunyadi gyógyszerész 1892-től consistorok. Albertre visszatérünk.

A túri és kökösi *Orbókok*, kik hogy egy családot képeznek-e, nem tudom. Már a mult században feltűnnek jegyzőkönyveinkben. *László* mint consistor jelen van az 1793-ki főtanácson. *Elek*, dobokamegyei alispán, 1838-ban consistornak esküszik. *Károly* fia *Lajos* iskolatársam a kollegiomban, kinek, mint jegyzőkönyveink is beszélik, 1837-ben rákosi Fodor Józsi szekundánus pipáját fejébe vágta, miért egyidőre kitették a szűrét. A másik Orbók tanulótársam *Samu*, túri földbirtokos, nem egyenruhás, ez irt az 1839-ki Reménybe, 47-ben consistorrá választják.

Aranyosszék nekünk Torda kiegészítő része. Már vallásunk proclamálásánál ott állhattak, s részt vettek a tordai gymnasium már akkor történt megalapításában, melyet az óta iskolájuknak néznek; mert nem csak növendékekkel, de gabonával is alementáltak

egészen századunkig. Mint egészséges, derék lelkű, székely kiszármazás, mely magát a 48-ki forradalomban is minden oláh inváziótól megoltalmazta, szellemünk gyarapítására folyvást befolyt. A volt Aranyosszék központján, Várfalva, Rákos, Kövend, Bágyon egyházunknak több nevezetes családot, jeles férfiakat szolgáltatott. A Gálokat, Gedőket már bemutattuk, s itt felsoroljuk a következőket:

Az aranyos-rákosi *Birók* 1664 decz. 16-áról vettek ezimeres levelet. *Sámuel* 1839-ben aranyosszéki aljegyző, jelen van a főtanácson, később Aranyosszék országgyűlési követe. 1841-ben körí gondnoknak választják.

A bágyoni *Bonczíkot* a század első fele Bágyonban találta. *György* ügyvéd, 1820-ban lett consistor; fia *György* tanuló társam. Ugyancsak ott élt *Sámuel*, Aranyosszék főjegyzője, ki 1838-tól consistor. Fa *Imre*, szintén tanuló s a forradalom után fogolytársam. Egy sötét, szép hajnalban, később, kopogtat ablakomon, hogy Machchal a várból kiszöktek, gondoskodjunk róluk. Fia *Miklós*, ki 1891 óta consistor, a fővárosban él, egy közigazgatási lap szerkesztője, a nyolczvanas években Aranyosszék országgyűlési képviselője. Boneza *Elck* 1847-ben consistornak választatott.

A bágyoni *Csegeziek* Aranyoskörüink egyik patronus családja. Ismeretes törzse, *Mihály*, 1642-ben Aranyosszék főkapitánya. Mint körí gondnokok ápolják szellemünket. *Tamás* jelen van az 1839-iki főtanácson, 1851-ben körí gondnoknak választják. Fia *Ferencz* tanuló társam. Fiai: *Mihály*, tordai törvénytudó biró, kir. táblai biró ezim-mel, 1867 óta consistor, 96-ban aranyostordakörí gondnok; *Gyula*, járásbiró Marosujvárt, 1889 óta consistor.

A csegezi *Csongvaiak* mint nagyobb birtokosok jöttek le e századra. *Károly* Tordán az én utolsó kedves preceptorom. Kolozsvárt 1837-ben könyvtárnok, tán az utolsó, mert a tanárok vették át. Az ifjusági önképzőkörnek jegyzőkönyveinkben már 1829 óta van nyoma: Kriza, Szentiványi, Fejér Márton szervezik 1833-ban. Folyóiratot szerkesztettek. A harminczas évek végén kövendi Dengyel Samu, Filep István († 1898) kolozsvári ügyvéd, Nagy Miklós s a még élő Csongvai voltak a kör szóvivői. Csongvai Károly 1838 febr. 21-én azzal az indítvánnyal lépett fel, hogy az ifjusági folyóirat jobb dolgozatait nyomassák ki, s megjelent 1839-ben a Remény, Kriza által szerkesztve, melyben Csongvainak tíz verse s egy fordítása van. Csongvai 1854 óta consistor, jelenleg nyugalmazott törvénytudó biró Vásárhelyt. Fia *Lajos*, ügyvéd, 1888 óta consistor.

A vásárhelyi ügyvédi kamara elnöke. A század közepén egy más ág *Domokosban* Tordára szakadt. Fia *Béla*, megyei tisztviselő, 1890. óta consistor.

Szentmihályfalvi *Siménfalviak* Aranyosszék jobb birtokos családai közé tartoztak. *Antal* 1826 november 15-én a consistoriumnál panaszt emel, hogy a tordai gymnasiumban az ágyhely kiosztásnál patronusi jogát nem tekintették. A fia *Mózes*, ki 1839-ben consistor lett. Fia *Antal* 1839-ben a kollégiumban secundanus.

A bágyoni *Várok* korábban legnagyobb családainknak adtak leányokat. *Mózes* híres ügyvéd és jogász, kitől 1745-ben jogi munka jelent meg. Décesei Erzsébettől fia *Mózes*, kinck Simon Katától öt leánya volt, köztök *Judit*, Jármí Miklósné, *Sára* Csiki Istvánné hitrokonaink nejei. V. *Mózes* beutazta Törökországot. A harminczes években mint tordai legátus az öreg urnak vendége voltam. 1838-ban a tordai zsinaton még jelen volt; *Váró Ferencz* 1832-ben kollégiumunkban jurátus. Aztán cancelláriára ment. Még láttuk, hogy mint vásárhelyi cancellista egy másikkal lóháton, kalpagosan, kardosan ment át Tordán valamely mezőségi urat admoniálni vagy certifiálni. Gyermekei voltak, de *Váró* többé consistoraink közt nem jön elő.

Toroczkai nélkül hiányos volna a tordaaranyosi kör kerete. Bemutattuk a *Toroczkai* családot, ott elbeszéltük a toroczkai hivek lelkesedését vallásunk s az általok alapított és fentartott partikula felvirágzása iránt. Hogyan hagyhatnók figyelmen kívül a *Toroczkai Máté*, Agh István püspökeink szülőföldét. S ne emlékeznénk *Bozslára*, a forradalom előtti *Nábóbra* és *Zsakókra*.

Toroczkón a *Bozslák*, *Zsakók*, *Krizák*, *Ekhártok* s mondhatni valamennyien buzgólkodtak az ottani partikula s ekklézsia virágzó állapotban tartásában. *Zsakó István* kir. táblai bíró Kolozsvárt. 1874 óta consistor.

C) A küküllőköri patronusok.

Ha az unitarismus akkori terjedésének térképére gondolunk, úgy kell találnunk, hogy a Kolozsvárt 1566-ban proclamált eszme, s Tordán 1568-ban vallásnak törvényesített unitarismus, előbb átesapott Aranyosszékre, onnan Küküllőmegyére. Aranyosszék pretoralis helye és Maros-Ujvártól fel, a Maros és Kisküküllő közti hegyvonalon Szárazvám nevet viselő útvonal huzódik Szent-Benedeken, Dombón át egy völgykatlanba, hol Dézsfalva és Sáros fekszik: eze-

ket a falvakat ragadhatta meg legelsőbben is az egy Isten tana. Magyar nép lakja, földbirtokos családokkal, s országutjává vált a tannak be a Székelyföld felé. Mint egyetlen falucsoportunk a régi magyar megyéken, nekünk történeti érték számba megy. Egy sereg közép és nagy birtokos fészke, hazája, kik a megyét, a királyi táblát jeles tehetségekkel látták el, s egyházunk részére nemcsak ekklézsiákat, népiskolákat alapítottak, de egyszersmind szervezetünk élén haladtak és állanak.

Kik a Kisküküllő völgyében képviseltek, a Daniel, P. Horváth, Siméneket, Simonokat megénekeltek, jönnek e falucsoport kuriái.

A dézsfalvi és szőkefalvi *Belényesiek* belényesi Nagy neven jöttek Erdélybe. A bejövő Ferencz 1664-ben a fejedelmi jószágok igazgatója. Fia lehetett az a Zsigmond, ki a Béli Pál-féle mozgalom pártján áll. Forgatva jegyzőkönyveinket, Zsigmond és *György* 1793. óta consistorok. *Zsigmond* 1820-ban mint küküllőköri gondnok hal el. *Lajost* a kollegiumban a secundanusok 1831-ben exactornak választják. *Zsigmond*, tanulótársam, birtokainak élt, részt vett a forradalomban, 1855-től consistor, Kolozsvárt halt el 1898. okt. 24-én 82 éves korában. Családját két fia *Zsigmond* mérnök és *Sándor* honvédhadnagy folytatja. L. Cserei M. Hist. 97. 106. l. Erd. nev. családai 257.

A *Csécsek* is urfi számba tanultak a század elején, ugy tudom, hogy Maros-Bogátról. Cs. *József* Tordán, Kolozsvárt mint secundanus tanult, s mint ilyet 1832-ben a kollegiumba exactornak választják. Névsorunkból kivesztek.

A szentbenedeki *Csikiék* maig is tartják pozitiojukat az ősfészekben. Névtárunkban 1896-ról már hiányzik az én kedves osztálytársam *László*, ki 1855-től consistor, ugy tudom dobokai kecsedi birtokán élt. De benne van névtárunkban Szent-Benedekről Csiki *Elek* és *Farkas*, kik 1869-től consistorok. Hozzájuk számít *Albert*, nagylaki birtokos, szintén 1869. óta consistor. Hogy Csiki László fehervári királyi ügyész, Csiki Miklós betleni orvos, kik 1880. illetőleg 1892. óta consistorok, hozzájuk számítna, nem tudom.

A dézsfalvi *Derzsiék* positioja méltatást érdemelne. De az adja elő magát, hogy a multban, még századunkban is városfalvi és derzsi Derzsiék is szerepelnek iskolai és egyházi jegyzőkönyvünkben, s nem birjuk a szereplőket a Derzsiék közt biztosan megosztani. Derzsiéket a két János, apa és fiú képviseli, kiket a nagy hagyományozó Derzsi János († 1890.) emlékezetén a fundatorok

között fogunk ismertetni. A városfalviakat Udvarhelyszékben. Az 1832-ki zsinaton Derzsi János és Mózes van jelen. *János* biztosan désfalvi, 1832-ben küküllőköri gondnoknak választják, mint ilyen halt el 1841-ben. Mert a derzsi D. idősb János ekkor már nem Küküllővárt, hanem Marosszéken lakott. Derzsi *István*, kortársam, 1853. óta consistor, s gondolom ő lesz az a D. István is, ki 1896-ki névsorunkban mint küküllői tiszteletbeli gondnok jön elő. Valamint a consistorok közt ott áll D. *János*, ki 1868-ki consistor, s mint dézsfalvi birtokos van jelezve.

A dézsfalvi *Patakiak* már a mult században nagyobb családink kötelékében álltak. *Ferencz* neje Zsuki Borbára, a Szentiványi Zsigmond nejének, Zsuzsánnának testvére. *Sándor* küküllőmegyei alispán, 1814-ben köri gondnoknak választják s még 29-ben is képviseli körét a főtanácson. P. *Károly* és *József* 1832-ben lettek consistorok. Károlyt 1841-ben küküllőköri gondnoknak választják. József, a szép P. Józsi, mint a hogy a hasonnevű polgármestertől megkülönböztették, a főkormányshéknél szolgált; 1843-ban a kollegium felügyelő gondnokává választják, 45-ben lemondott, 1855-ben ismét elvállalta. A most élő id. P. *László*, ki sárosi birtokán él, 1859-től fogva consistor, 1891-ben köri tisztt. gondnok; fia *László*, ki az őslakban él, 1887. óta consistor, *Sándor*, szolgabíró.

Kis-Sárosi *Sárosiak* czimere egy kardot tartó oroszlán. A nemzeti fejedelmek alatt, különösen a XVII. században országos szerepet visznek. *János* 1601-ben közügyek igazgatója, később ítélőmester. Az országgyűlési artikulusok 1564, *Györgyet* 1664, Györgyet és *Jánost* 1665-ben említik. S talán ugyanaz a János 1687—99-ben mint ítélőmester, országos főbiztos, jön elő, 1686-ban Apaffi portai követe; nekünk iszlói pátronusunk, s az 1729-ben alkotott főconsistorium egyik tagja. Cserei M. erről emlékezik meg oly gyakran. *György* 1796. és 1818-ban marosköri gondnok. *Ferencz* nyárádszent-lászlói patronus, 1819-től consistor. Sajnálatunkra, névtárunkból letűntek.

A kis-sárosi *Szentkirályiak* a mult század végén s e század elején, mint tekintélyes család utódai virágoztak. *Ferencz* az 1796-i országos semátismusba táblai ülnök, *József* a huszas években kir. táblai ítélőmester. *Lajos* 1828-tól küküllőköri gondnok, mint ilyen halt el 1841-ben. *Sándor* 1842-ben, mint patronus, papja ellen panaszt emelt. Az utolsók közé tartozik Jármí Dánielné.

D) A marosköri patronusok.

Küküllőmegyén át a székelyföldre ért az unitarizmus, hol aztán nagyban hódított. A Nyárád mentén indult beljebb. Bár Vásárhelyt csak most alakult ekklézsia, Vásárhely volt az a pont, mely a múlt század elején a minket kipusztítani akaró hatalomnak frontot csinált. A királyi tábla fiai kezdték, de a Küküllők mellett, megettek álltak Marosszék családjai. Az Iszlaiakat, káli Nagyokat, a Szentiványiakat tárgyaltuk, jőnek a többi családok.

A szentiváni *Gálok* közül *Zsigmond* a század elején marosköri gondnok. Veje *Lázár Sámuel*, a püspök fia: a huszas évek végén kérdezi, mi van az 500 frttal, mit apósa nekünk hagyományozott. Fia *Elek* († 1847) 1832-ben marosköri gondnoknak választatott. Fiai *Zsigmond* és *László*, tanulóársaim. *Zsigmond* korán elhalt, *Lászlónak* csak leányai voltak. *Elek*, gálfalvi birtokos, 1887-től consistor. (L. Erd. nev. családai 93. 1.)

A harezói *Gálfalviak* a Zsuki, Jármí, Pálfi, Szentiványi, Sala családainkkal jöttek rokonságba. *Elek* marosszéki kir. bíró, 1833-ban kir. táblai ülnök 1830-ban marosköri gondnoknak választják. Meghalt 1836-ban. Testvére *Imre*, 1832-től consistor, 1842-ben ítélőmesterré választatott, az alkotmány visszaállításával, 1861-ben, állását újra elfoglalta volt. (L. Erd. nev. családai 93. 1.)

A vadadi, később iklandi *Fülöpök* részére Literati *Fülöp György* 1574-ben czimeres levelet vett; kik e században nevöket hírszárnyára adták, elébb vásárhelyi lakosok, majd vajai birtokosok. Az első *Fülöp József* 1778—80-ban tordai igazgató-tanár, majd ott hagyva, mint ügyvéd M.-Vásárhelyre telepedett s az ország legtekintélyesebb ügyvédei közé emelkedett. Fia *József*, előbb szintén híres ügyvéd, később az ott székelő államügyészség aligazgatója, kit mint író embert, írónk során fogunk bemutatni. Fia *Albert*, 1861-től consistor, hosszasan kir. tanfelügyelő, 1896-ban névtárunkban marosköri gondnok. (L. Erdély nev. családai, 89. 1.)

A pókai *Jakabok* közül, a huszas években elhalt *Imre* szerzeményeit a György, illetőleg Sándor kihaltával a tordai gymnasiumnak hagyományozta, de a pókai *Jakabok* megtámadták.

A szentgericezi *Jakabok* szintén azon családok közé tartoznak, melyek többfelé rajokat bocsátottak ki. Törzsük Simon, a XVII. század elején. Az ősfészekből kikelték közül a család fényét *Jakab Elek* († 1897.) a történész, akademikus, az országos levéltár aligaz-

gatója tette országossá, kinek emlékét írónk során méltatjuk. Testvére *József* megjárta a külföldi egyetemeket, 1847 őszen foglalta el tanári székét kollégiumunkban; a mindjárt bekövetkezett forradalomban tűzér lett, teljesen eltűnt, hosszasan várták haza Görögországból. Ez ágat Jakab Elek fia, *József*, gyergyói főerdős folytatja. A Kénosra szakadt ágát az Udvarhelykör csalá dai közt folytatjuk.

A káli *Nagyokról* már Erdély nev. családai ban megjegyeztem, hogy szét vannak terjedve egész Erdélyben. A harminczas és negyvenes években a Szilágyban éltek: *Dániel* sámsoni birtokos, kinek fia *Sámmel*; ugyancsak Nagy Lázár zsbói jószágigazgató, 1854-től consistor, kinek fia *Domokos*, krasznai birtokos, szolgabíró, 1862-től consistor. A Kolozsmegyébe szakadt ágat Nagy Lázár és Elekben fennebb bemutatuk. A patriában maradottak köri gondnokságot viseltek, consistorok voltak, miként ma is *Gábor* 1865-től, *Gergely* 1876-tól.

A pókai *Sárosiak* ugy látszik, utolsó ivadéka *Ferencz*, nyárad-szentlászlói birtokos és patronus. Neje Jármí Judit († 1847) 1846-ban jószágát, mint vég hagyományt lekötötte a szentlászlói ekklé-siánknak 1368 frtig, majd az örökösökkel 1000 frtban elegygyezték.

E) Az udvarhelyköri patronusok.

Elérkeztünk oda, hol az unitarismus legszélesebb körben hódított. Hol, miként a Pálfiaknál elbeszéltem, a négy recepta religio alapján a megyei tiszti karban, paritásunk nemesak kifejezésre jutott, de egész a forradalomig annyira érvényesült, hogy a három alkirálybíró, illetőleg alispán közül egy, a kilencz dulló, illetőleg szolgabíró közül három, mindig unitárius volt. Minek megértéséhez szükséges megjegyeznünk, hogy Udvarhelyszék akkor az anyaszékből, Keresztur és Bardócz fiu-székekből állott.

A Bíró és Pálfiaknál elbeszéltek azt a buzgalmat, mely létre hozta a mult század végén a kereszturi gymnasiumot, a kolozsvári kollégium, s a tordai gymnasium mellé, harmadik főbb tanodánkat. Mely körül különösen a Nagy-Küküllő, a Fejér-Nyikó és Homoród völgyi patronusok halhatatlan érdemeket szereztek. Mint a mely gymnasium központosította a kör unitáriusait, mintegy küpüje lett a székely vérben rejlő tehetséggel felruházott ifjak kirajzásának, hol papjaink, tanáraink s világi férfaink nagyrésze iskoláztatását kezdi.

A vallásunkat megmentő családok közül a Bíró, Daniel, Pálfiak szereplését fennebb ismertettük, itt következnek még néhányan.

A városfalvi *Derzsiék* a század elején előkelő családainkat népesítették. *Ferencz* consistor, a főtanácstól 1833-ban megbizást kap. *Sándor* mint secundanus, tanulótársam.

A homoród-szentpáli *Demények* a mult század végén már consistorok. D. *József* egyike, kiket a főtanács 1793-ban a kereszturi gymnasium építése és szervezésével megbizott. *Domokos* 1896-tól consistor.

A szentgericzei *Jakabok* a század elején szakadnak Udvarhelyszékbe. *Gergely* (szül. 1770-ben, megh. 1853 febr. 28-án) 1818-tól consistor, 1843-ban egy népiskolák számára irt Erdély történetét nyújtott be a consistoriumnak kéziratban; majd egy tervezetet népbankok felállítására. Fia *Lajos*, neje az Iszlai László testvére *Zsuzsánna*, Udvarhelyszék főjegyzője; 1832-től consistor, 1845-ben a kereszturi gymnasium, 1847-ben egyszersmind Udvarhelykörü gondnoknak választják. Fia *Gyula*, ki kiment volt Garibáldihoz, Udvarhelyszék főjegyzője, jelenleg alispánja, 1868 óta consistor.

A gagyai *Jakabházaiak* közül *Pál* egyike azoknak, kiket a főtanács 1793-ban a kereszturi gymnasium létrehozásával megbizott. *Zsigmond* szolgabíró, siménfalvi birtokos. *Gábor* 1891-től consistor. *István* járásbíró, *Zsigmond* orvostudor Kolozsvárt.

A városfalvi *Kénosiak* törzse *Samuról* éppen most látom, hogy az 1899. évi kereszturi zsinat báljának elnöke. *Ferencz*, mint előkelő ügyvéd tűnik fel, a XVII. század elején, Pécsi Simon leányát, *Zsuzsannát* birja feleségül. *Zsigmond* és *Dávid* 1793-ban consistorok. *György* 1818-ban, még 1832-ben is Udvarhelykörü gondnok. *Zsigmondot* 1833-ban szintén körü gondnoknak választják, meghalt 1838-ban. Tanulótársam *István* nőül veszi Sikó Annát s csakhamar egy vadászfegyver véletlen elsülése miatt fiatal nejét özvegyen hagyja. Fia *Béla* 1865-től consistor, majd Udvarhelyszék főjegyzője, most nyugalomban van. Fia *István* megyei tisztviselő.

A kissolymosi *Konczok* közül *János* irta be magát legfényesebben történetünk lapjaira nagy alapítványával, kiról a fundátorok közt emlékezünk meg. *György* mint a háromszéki borosnyai, *Lajos* mint az udvarhelyszéki szombatfalvi birtokos halt el, mindkét testvér fiutód nélkül. Egy másik ágban *Ádám* jószágigazgató fia *Imre* a nagy alapítványozó Jánostól örökölt birtokán, *Csigmon* él.

A kissolymosi *Mátéfiak* rajt boesátottak Kolozsvárra. Augustinovies nagy alapítványozónk anyai ágon a családhoz tartozott, mint ilyen nyugszik Kis-Solymoson. *István* azon bizottság tagja, melyet a

keletkezésnek indult kereszturi gymnasium építésével, létrehozásával a főtanács megbízott; 1818-ban Kereszturkőri gondnok s egyszerűsmind a gymnasium buzgó felügyelő gondnoka.

A homoród-almási *Mihályok* közül *János*, Udvarhelyszék hatalmas alkirálybirája, 1818-tól a kereszturi gymnasium fáradhatatlan gondnoka; 1834-ben kir. táblai ülnök, meghalt 1836-ban; helyébe P. Horváth Ferenczet választják. Mihály *György* Bias Istvánal alapítói a m.-vásárhelyi ekklésiának, 1839-ben sürgetik a templomhely megadását.

A gagy *Miklósiak* közül *István* az 1830-ki dombói zsinaton jelen van. *Károlyt*, tanulótársamat 1838-ban a secundánusok exac-tornak választják; 1861-től consistor.

A siménfalvi *Pakótok* a század első felében számot tevő állást foglaltak. Az utolsó *István*, mint a kereszturi gymnasium pénztárnoka halt el a hetvenes években.

A musnai *Ürmösiek* nevét *Samu*, kolozsvári ügyvéd és jószágigazgató tette hangzatossá. Nagy és nyílt házat vitt, azon unitárius jelleggel, hogy valamennyi angol vagy amerikai hitrokonnunk Kolozsvárt megfordult, első volt, ki vendégszeretetével elhalmozta. Fia *Miklós*, 1874-től consistor, tollával a miniszterelnöki irodában, *Lajos* 1880-tól consistor, publicista és történetíró, az irodalom terén, *Gyula*, 1886-tól consistor, mint pesti tanár, *Jenő* 1888 óta consistor, mint a kolozsmegyei báréi birtokos folytatják a szellemét.

F) Háromszékkői patronusok.

Udvarhelyszéken át Erdővidékére jutottunk, Bardócz fiu-széken át a Háromszékhez számított Erdővidékre, melynek déli része Miklós-vár fiúszék nevezettel Háromszékhez tartozott, honnan annyi jelesünk származik. Nagy-Ajtáról Kriza János püspök, Kovács István történész, Bölönből a Mikók, Sikók s bölöni Farkas Sándor az északamerikai utazó. S onnan bejutunk Háromszékre, hol Bethlen Gábor terjedésünket megakasztotta.

Az akkor Felső-Fejérhez számított ürmösi Maurereket, a sepsi Szentiványiakat, Sikókat már bemutattuk; az egykori gyalog és huszár családokból kiemelkedetteket, mint a Berdéket, később hozzuk, pár családot mégis felemlítünk.

A nagyajtai *Dónáthok* a hangadó családokhoz tartoztak Erdővidéken. A hazafias mozgalmak harcosai. Az unitárius Székely

Mózes fejedelem pártján állanak, János 1603-ban fogságra jut. István mint primor lustral 1635-ben. György és Pál ott harezolnak a Rákóczi forradalomban. Végsarjaik Sepsi-Miklósvár körüli gondnokok. *István* mint körüli gondnok hal el 1795-ben. *Mihály* az 1818-iki sematizmusban már körüli gondnok. Meghal 1832-ben azzal a vég-hagyományjal, hogy jószágát D. György májor fiának, Lajosnak inzeribálja 20,000 forintban, de azzal a záradékkal, hogy ha a Dónáthok kihalnak, a státusz örökölje. D. Ferencz perrel megtámadta. D. György 1844-ben ajánlatot tett a főtanácsnak, hogy folytassa a pert, $\frac{1}{6}$ -el őt elégítse ki, de nem fogadtatott el. D. *Mihály* († 1845) 1832-től consistor, később szintén körüli gondnok, 1841-ben még jelen van a kövendi zsinaton.

A nagyajtai *Henterek* emlékezetét sem szabadna átadni a feledékenységnek, bár végsarjuk a század elején kihalt. S felderítendő volna összefüggésök a század közepén kihalt sepsiszentiványi báró Henterek s a maig is élő Henterek családjával.

A kökői *Kökössiek* szintén buzgó hiveink. *András* az 1796. orsz. névtárban kir. táblai ülnök. *József* 1830-ban jelen van a domboúi zsinaton. Ugylátszik, kiszakadtak Háromszékről. *Sándor* († 1897.) kükküllőmegyei haranglábi birtokos, 1866-tól consistor.

A bibarczfalvi *Szolgák* magok közé számítják-e azt a Mihály ügyvédet, ki Adamosról 1773-ban nekünk adakozott, nem tudom. Kiket ismerhetünk, *János*, a marosvásárhelyi ügyvéd, jogász tekintély, kitől 1833-ban jogi munka jelent meg. Sz. *Imre* a harminczas években határőrezredi kapitány, ki 42-ben velünk van. Jánosnak egy fia volt, *Miklós* (1817—82) tanulóársam, kiről mint verselőről, az írók közt fogok megemlékezni, bibarczfalvi birtokos, később kir. táblai ülnök. Három gyermeke maradt, Vilma, Irén és Mihály. Ideszámít Sz. *Gábor* vargyasi birtokos, ki 1876-tól consistor.

A körispataki *Tibáldok* a század elején a határőr székely ezrednél tiszti rangot viselnek. Az 1832-iki zsinaton panaszt emelnek, hogy a katonaviselt székelyek patronusi széköket elfoglalják. *István* mint a sepsi-miklósvárszéki gondnok hal el 1821-ben, kit ez állásban *Imre* követetett, ki már 1818-ban mint körüli gondnok jön elő. *Mihály* 1840-ben mint körüli gondnok esküt tesz le. *Ignác*z, mint secundanus, tanulóársam volt.

Tibáld *Mihály* fogarasi járásbíró, ki 1865-től consistor, 1896-ban körüli gondnok, szentgericezi birtokos.

G) Az abrudbányai patronus családok.

Itt szintén meg kell hajtanunk zászlóinkat. Fejérmegyének ott a véghatárán, az aranyhegyek között, annyira elszigetelve, hogy a nép ha felénk indult, azt mondta, megyek az országba, két ekklésiánk áll fenn, Abrudbánya bányaváros, Verespatak bányászhelységben. Távól az ország központjától, sok nehéz időket éltek s maig is hiveink maradtak.

Az unitarismusnak keletkezése óta hivei. Abrudbánya akkor mindjárt nyomdát is állított, hol Comedia Balassi Menyhért áruoltatásáról 1569. megjelent. Mária Terézia korában 1753-ban szintén támadják templomát a katolikusok részére. Kérelmeznek, Bécsben járnak, hasztalan, 1778. márt. 7-én templomjukat a katolikusoknak átadták. De kivitték azt, hogy az udvar új templom építését megengedte s némi kárpótlást biztosított. Ugy kezdték mostani templomukat 1793. aug. 1-én építeni.

Most, 1898-ban, a templom százéves fenállása ünnepélyére ünnepély tartatott, a füzet, mely leírva hozta az ekklésia történetét, felsorolja jóltevőit, kik 1648-tól templomi edényeket adományoztak: köztök a Szörös család megy elől, kik közül Szörös Anna Szabó Simon curátor neje az első, 1738-ban, ki Verespatakon stompot kezd adományozni, mit aztán többen követnek, a szintén nagy szerepet játszó Mártziak malmot adományoznak s megalapítják a virágzó ekklésiát.

Ezen hős családok nagy része korunkra lejött. A Gedő családot ismertettük, az ős családok közül bemutatjuk a következőket. Rendesen a Verespatakon üzött aranybányászat élén haladtak, városi tisztségeket viseltek.

Az *Árkosiak* talán dézsfalviak, de már ott állanak a múlt század utolsó tizedében újabb templomunk építésénél. *Zsigmond* 1794-ben consistor. Az újabb nemzedék a Maros partján birtokot szerez, s kezdenek levonulni. Kortársaim *Lajos* és *Károly* secundánusok. Az utóbbi 1853-ban consistor. A legújabb nemzedékből dr. *Árkosi Gyula* közjegyző Dicső-Szent-Mártonban, 1886 től, *Béla* bányatiszt Kőrmöczbányán, 1889-től, *Lajos* vasuti hivatalnok Kolozsvárt, 1892-től consistorok.

A *Fikkerek* törzsökösök. *Márton* 1680-ban ezüst kannát ajándékozott az ekklésiának. F. *Ferencz* kortársamat a forradalomban az oláhok ölték meg. Leányát Mikó Sámuel vette el, kinek keze

után a Mikók Abrudbányán ismét otthon lettek. Fia *Béla*, előbb szászsebesi, majd kolozsvári erdőigazgató, Abrudbányaira cserélte nevét, mint ilyen halt el Kolozsvárt a kilenczvenes évek elején. F. *János* alsófejéri köri gondnok 1841-ben.

A *Geleiek* szintén ott állanak abban a küzdelemben, melyet az abrudbányaiak vívtak, hogy templomukat Mária Terézia el ne vétesse; ott állanak újabb templomuk építése támogatásánál. Gelei *József* fordította németből Halló boldog estvéit, mi gyermekkorunk kedves olvasmánya volt, mi 1788-ban jelent meg. Fia lehetett *József*, ki a század elején akadémiákon járt, majd abrudbányai senator, 1851-ben aranyosi köri gondnok. Az újabb nemzedékből *Gyula* bányatiszt Maros-Ujvárt 1865-től consistor, fia *Gyula*, tanuló. Dr. *G. Lajos* bányatiszt Radnán, 1892-től consistor.

A bölöni *Mikók* attól a Mátétól jöttek le, ki 1650-ben tanárunk volt, rég szakadhattak a székelyföldről Kolozsvárra, Abrudbányára. Abrudbányán *Sámuel* a mult század közepén az ekklesiának 300 frtot adományoz. Részt vesznek a régi templomukért való küzdelemben s újabb templomuk létrehozásában. Tekintetes M. *Lőrincz* 1779-ben a tordai gymnasiumnak 100 frtot adományoz. Két leánya volt, egyik Fikkerné, a másik, Mária, alsójárjai Pápai Sándorné, ki 1830-ban a püspökök részére vég hagyományoz.

A Kolozsvárra szakadtak közül, András fia *Sámuel*, bölöni tanító, ennek fiai Mikó *Samu* Kolozsvárt bányatanácsos és testvére *Lőrincz*, ügyvéd, jogtanár. A huszas években tanulnak. Samu 1821-ben kérelmezi, mentse fel a német tanulása alól; *Lőrincz* 1829-ben akadémiára választják, de nem fogadja el, kit, mint tanárt később ismertetünk. *Sámuel* elvette Fikker Ferencz leányát, Karolinát, kivel a Mikók Abrudbányán ismét felújultak. Fiai közül *Béla* bányatiszt Nagy-Bányán, 1868-tól, *Dezső* Abrudbányán birtokos, 1876-tól consistorok. *Lőrincz* fiai közül *Miklós* kuriai bíró Budapesten, 1867-től, *Imre* kir. táblai bíró Kolozsvárt, 1874-től szintén consistorok. S egy még ifjabb nemzedék keletkezik.

A laborfalvi *Nagyok* a század elején szakadnak Abrudbányára. Nagy *Pál* ugyanis 1801—4-ben abrudbányai pap, lemond s lett városi tanácsos. Fia *Károly*, szintén tanácsos s az én kedves emlékü kurátorom, ki mint legátust, 1841-ben fogadott asztalánál. Fia Nagy *Károly*, orvos, tölti be atyja után a kuratori tisztet. Irtam volt, de sajnálatunkra 1898. jul. 28-áról halálát, s családja sirba vitelét kell feljegyeznünk.

A *Rákosi Nagyok* Nagy neve már csak történeti emlék. R. *Ilona* 1711-ben aranyozott ezüst tányért ajándékoz az Ur asztalára. Rákosi Nagy *József*, mint az ekklesia gondnoka, köti meg a templomot építő vállalkozóval a szerződést 1793-ban. Özv. R. N. *Péterné* Konez *Judit* 1805-ben 300 frtot hagyományoz. R. *Károly* és *István* kor- és tanuló társaim. István 1853-tól consistor.

Abrudbányától nem válhatunk meg a nélkül, hogy az *Ürmösieket* fel ne említsük, melyből a fiatal nemzedék hivatalnok. S ne emlékeznénk meg *Ürmösi Lajosról*, kiről at Ekklesia templomának száz éves jubileuma alkalmából kiadott emlékkönyv 46. lapja mondja el, hogy Abrudbányát a havasok népe 1849. máj. 9-én kipusztította, papunkat *Füzi Ferenczet* megölte. S „*Ürmösi Lajos* öreg atyánkfia mint egy ős próféta teljesítette a papi teendőket, imádkozott, keresztelt, temetett“, míg aztán 1852-ben papot vihettek.

*

S én a midőn megmentő s patronus családaink bemutatásától megválunk, magam érzem első sorban, hogy sok érdemes atyánkfia, hogy egyet említsék, *Szentkirályi Árpádot*, volt országgyűlési képviselőt, 1868 óta consistort, 1896-ban kereszturkőri gondnokot — hová sorozni nem tudtam. S hiányzott nekem az életidő, hogy felszámolhassam az újabb nemzedéket.

Valamint a királyhágóntuli hitrokonaink, a budapesti, hódmezővásárhelyi, orosházi, mezőberényi eklésiáinnkkal szemben is — ifjabb vállakra hagyom az utánpótlás fárasztó munkáját.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.

A hit virágai.

Imák a nők számára.

(Karácsoni ima.)

XXIX.¹

A hála szent érzéscivel borulok le királyi széked zsámolya előtt, egyetlen egy igaz Isten, az *ur Jézus Krisztus születése emlék-ünnepén*, — mert a *te kegyelmességed* ragyog *ama fényes csillag tündöklésében, mely vezette a bölcséket és pásztorokat egyaránt*. Ujjá-születésem ünnepe ez a lelki életre.

A butaság, a babonák, a vadság sötét éjszakája borongott az embervilág milliói felett, — a gyűlölet, boszu, vérengzés iszonyatos esatai dühöngtek a föld lakói között, *mig fel nem ragyogott kegyel-med a Jézus nagy szellemében, mely ujjá szülte a bünbe merült világot*.

Oh hála néked én édes jó Atyám, hogy elküldötted a szabadiót *az idők teljességében*. Oh hála néked ama szeretetért, *mely lett minékünk Istentől igazság, szentség és váltság — kiben a te lelked megnyugodott s a kinek nevén kívül nincs más név, mely által kellene megtartatnunk*.

Örvendez az én lelkem én mennyei Atyám a *te új szövetségben*, melyet angyalok zengő ajkai adtak hirül a világnak; s mint egykor angyalaid úgy én is örvendezve zengedezem a karácsoni szent ünnepen: *dicsőség a magosságos mennyben Istennek, békesség e földön s az emberekhez jóakarát*.

Beteljesedik szívem, lelkem a boldogság édes érzetével s a karácsoni ünnep ezer szent emlékei, eseményei, legendái hitté szentesülve örömhangokban törnek ki rebegő ajkaimon: „Örvendj egész

¹ I—XI. megjelent az 1894—95. évf.-ban, XII. 1891. évf.-ban, XIII—XIV. 1898. évf. XXII—XXVIII. 1899. 3. füzetben.